

UN REPERTORI DE MALNOMS DE MEQUINENSA

EN LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX

HÈCTOR MORET

INTRODUCCIÓ

El motiu que m'ha empès a la redacció d'aquesta comunicació ha estat el desig d'aproximar-me a unes de les realitats de la cultura popular que compta amb més vigència, si més no en les comunitats rurals, en la comunicació lingüística diària: la creació i l'ús dels malnoms. Així doncs, he cregut oportú fer un recull, i un breu estudi, dels renoms emprats al llarg dels últims cinquanta o seixanta anys a Mequinensa, vila de Baix Cinca on vaig nèixer fa quaranta anys.

Per a la confecció del repertori de malnoms, a més de partir del propi coneixement de l'actual sistema de malnominació emprat pels habitants de Mequinensa, he consultat oralment diferents persones, en general d'edat avançada, d'aquesta població de l'Aragó catalanòfon i, sobretot, he tingut molt present la relació, conservada en l'arxiu municipal, de malnoms mequinensans confeccionada pel poeta local, traspasat farà cosa d'un parell d'anys, Joaquín Riau Arbiol —*Joaquín lo Rafeliste*—,¹ relació que conté tant malnoms encara vigents entre els mequinensans residents a la vila com renoms de fills del poble que, en diferents moments de la història recent de Mequinensa, van (vam) haver d'abandonar la vila; o que ja han mort, però dels quals se'n conserva encara la memòria. D'aquesta llista de Joaquín Riau només no he tingut en compte una vintena escassa de *motes*: aquells dels quals ningú no m'ha sabut donar raó (*Caron, Francais, Jabalí, Jalisquet* i *Tomás lo Perro*)² o bé es tractaven o es tracten de noms

---

1. *Motes originarios y de palabras deformadas. Algunos nacen de apellidos* és la llegenda que encapçala aquesta llista de vuit fulls mecanografiats de malnoms mequinensans ordenats alfabèticament i escrits amb ortografia castellana.

2. «Perro», amb [ɛ] tònica, té el significat de «dolent», «entremaliat», en el parlar de Mequinensa.

d'empreses o establiments comercials (*Fes, Petit París i Pinillos*) o bé tenim la certesa que eren cognoms o malnoms individuals (*Boixet* <Boix, *Cabomoreno, Fiestas, Frias/ Frios, Guardiet, Inglés, Montero, Noguero, Pipió, Salinetes* <Salinas, *Teix, Trévol, Vizcaíno i Xato* (de) *les Mantes*) de persones que, si bé residiren algun temps a Mequinensa en les dècades dels anys quaranta i cinquanta, eren nascudes fora d'aquesta població del Baix Cinca i abandonaren el poble ja fa molts anys. Tampoc no he tingut en compte alguns prenomes (*Alberto*,³ *Adelaida, Agripina, Atanàsia, Bartòlo, Basílio, Benjamín, Casto, Clara, Costantino* <Constantino, *Estanislao, Federico, Feliciano, Florentina, Gaietano, Inocente, Justo, Làsaro* <Lázaro, *Laureano, Lifonso* <Ildefonso, *Malena* <Magdalena, *Manda* <Amanda, *Marcèlo, Mariquita* <María —dona d'origen murcià—, *Matilde, Nàssio* <Ignacio, *Poldo* <Leopoldo, *Patrocínio i Wenceslao*)⁴ que trobem en la llista de Joaquín Riau com si fossen malnoms, ja que tothom que he consultat ha assegurat que els portadors d'aquests prenomes també eren coneguts pels corresponents renoms familiars i, per tant, he considerat que no eren exactament malnoms consolidats.

També he consultat dues breus obretes, que es ressenyen al final d'aquesta comunicació, de poesia costumista —o local—, l'una de Joaquín Riau i l'altra de Maria Pilar Febas Fornos —tots dos mequinensans de soca-rel—, ja que contenen, sobretot la segona, diferents malnoms mequinensans.

Sobre la vigència de l'ús dels malnoms —terme emprat, generalment, en el parlar de Mequinensa amb el significat de sobrenom amb què, a més del nom de fonts i els cognoms, és conegut l'integran d'un determinat col·lectiu—⁵ entre els mequinensans s'ha de dir que és quasi plena. Pràcticament tothom distingeix els seus veïns i coneguts a través d'aquest sistema denominatiu, en especial els mequinensans de més de trenta anys; però els malnoms «impresentables» o que són percebuts pels seus portadors com a ofensius, només s'empren en cercles més o menys reduïts i, sobretot, quan no és present la persona designada pel malnom «impresentable» o suposadament ofensiu.

3. Per estalviar-nos transcripcions fonètiques, en el cas que un antropònim d'origen castellà presente en el parlar de Mequinensa una *e* o una *o* tòniques obertes —generalment en contacte amb *l* o *r*— ho assenyalarem col·locant un accent greu a sobre de la vocal en qüestió, encara que aquest ús contravinga, aparentment, l'ortografia pròpia del català.

4. Com que no sempre és fàcil distingir entre prenomes individuals i malnoms motivats per prenomes, he relacionat ací tots els prenomes de la llista d'en Joaquín Riau que no he considerat que fossen autèntics malnoms i, per tant, no els he relacionat en l'apartat corresponent d'aquest treball.

5. Empraré, indistintament, al llarg d'aquest treball els termes «malnom» i «renom» ja que els he considerat sinònims.

Encara avui, quan des de l'ajuntament Mequinensa s'informa, a través del sistema de megafonia implantat per tot el nucli urbà, de l'òbit d'un vilatà, sovint s'acompanya, per facilitar-ne la identificació, el prenom i cognoms del finat, o finada, amb el corresponent renom familiar, però mai amb un renom individual.

No és gens estrany la identificació d'un mateix individu a través de dos malnoms, l'un per part de pare i l'altre per part de mare, tot i que acostuma a dominar el malnom del pare en el cas dels fills i el de mare en el cas de les filles. Així, per posar un exemple pròxim, mon pare era Mariano *Picatxo* per a la majoria de mequinensans, però també hi havia una part, molt menys nombrosa, de gent del poble que l'identificaven com Mariano *Carmèlo*; mentre que ma mare, Asuncion, és més coneguda, com l'àvia —sa mare—, amb el malnom *la Jodicària* i, amb menor freqüència, com els seus germans i l'avi —son pare—, també amb el malnom *la Xavalilla*. Per completar l'exemple familiar afegiré que una cosina germana meua, filla d'una germana de mon pare, és coneguda pel malnom *Picatxa*, mentre que son germà és identificat a partir del cognom singular, únic en aquests moments a Mequinensa, del pare: *Molina*.

Les generacions més joves, si bé coneixen i empren molt sovint aquest sistema de denominació, i gairebé en exclusiva per referir-se als mequinensans de la generació, pel cap baix, dels seus pares, cada vegada més fan ús dels prenom o dels cognoms per denominar-se entre ells. S'ha de matisar que l'ús dels malnoms entre els joves és més freqüent entre els nois que entre les noies, i que aquells fins i tot són creadors de nous renoms, però es tracta de malnoms que tenen un ús més aviat reduït o grupal, que no acostumen a emprar-se fora de la colla d'amics o de l'ambient on s'han generat; així tenim renoms «moderns», sorgits de fets anecdòtics, com ara *Massiste* i *Ursus* (personatges de les pel·lícules italianes de forçuts romans dels anys seixanta), *el Muerto*, *Morgan*, *Charly* (el seu prenom legal és Carlos, es tracta del propietari d'un local nocturn, un *pub*, també anomenat *Charly*), *Pepe Saeta* (de la família dels rellotgers malnominats *Curallotodo*), *Xipi* (nom d'un antic bar), *Còrdova* (natural d'aquesta ciutat andalusa; el seu prenom legal és, com és habitual tractant-se d'un cordovès, Rafael), o *Pegot* (de jove no sabia dir *perrot*, «moneda de 10 cèntims de pesseta» en el parlar de Mequinensa, i pronunciava, amb una *r* uvular o «grasseyé» perquè s'havia criat a França, «*pegot*»), etc.

Sobre l'ús d'articles personals, o altres partícules introductòries als malnoms, s'ha de dir que els proclítics *en* i *na* són obsolets, des d'una perspectiva sincrònica, a Mequinensa, mentre que els deteminants *lol el* i *la* són els articles que se solen

anteponer als malnoms, en especial si aquests s'usen sense anar acompanyats del prenom, i en moltes ocasions als prenom o cognoms, però només, tant en un cas com en l'altre, si el portador del nom o malnom no participa en la conversa. L'ús d'aquests articles marquen, d'alguna manera, l'antropònim, encara que aquest siga en realitat un prenom o un cognom, de malnom. Cal ressaltar que l'ús de l'article entre el prenom i el malnom és molt més habitual quan el malnom s'aplica a una dona que no pas a un home, així és freqüent sentir Mariano *Picatxo* o António *Perrina*—sense article introductor al malnom— al costat de Maria *la Picatxa* o Pepa *la Mafona*—amb article introductor.⁶

Sobre l'ús d'articles personals determinatius s'ha d'assenyalar que els mots *oncle* i *tia*, a més de designar graus de parentiu (en procés de substitució en el parlar de Mequinensa per *tiet* i *tieta*), s'usen com a vocatius sense cap altre acompanyament si la persona apel·lada és desconeguda, o no gaire coneguda, de qui reclama la seua atenció, i acompanyats de prenom o malnom si la persona apel·lada és prou coneguda. A més d'aquest ús vocatiu, *oncle* i *tia* s'empren, acompanyats de l'article i del prenom o el malnom, per referir-se a qualsevol mequinensà o mequinensana de la generació, pel cap baix, dels pares de qui l'usa. Si la persona esmentada és de la mateixa generació, o de generacions més joves, de qui fa ús del malnom, o del prenom, es precindeix d'aquest, diguem-ne, article personal. És un tret del parlar de Mequinensa, encara prou viu però amb clars símptomes de recessió, que marca de malnom el nom que acompanya.

Els canvis morfològics que pateixen els malnoms són prou coneguts a l'hora de la seua transmissió hereditària o, amb molta menor freqüència, per matrimoni: canvi de gènere (*Astrafó* > *Astrafona*, (Es)Perança > *Perança*, Susanna > *Susano*) i introducció de sufixos diminutius (*Pitoi* > *Pitoiet*, Joan > *Joanet*, Teresa > *Teresona*) i augmentatius (Joan > *Joanot*,⁷ *mosso* > *Mossàs*).

En el cas de Mequinensa, cal assenyalar un interessant canvi morfològic que afecta les formes masculines de certs malnoms que tenen l'origen en prenom masculins, o cognoms, terminats en vocal tònica que han passat per un procés previ de feminització. Així, quan el malnom en qüestió s'ha trasmès a un home

6. Aquest distint ús dels articles determinatius masculí i femení també s'observa en els topònims mequinensans creats a partir de malnoms, així al costat de l'*Aumet de la Cassimira* o *lo de la Marió* trobem *lo de Perança*, *lo de Cavaller*, *la vall de Freixes*, *los tossals de Satué*..., però *la bassa el Quèlo*.

7. Sempre i quan en aquest cas no es tracte en realitat d'un sufix diminutiu, *-ot*, inusitat en l'actualitat a Mequinensa però fossilitzat en el renom. Cal dir que els malnoms Tomassot i Joanot són emprats sense pensar que es poden tractar d'apel·latius marcats per sufixos.

a partir de la forma femenina, en lloc de restituir la forma masculina primitiva, es masculinitza canviant la -a de la forma femenina per una -o, marca de masculí. Potser amb un parell d'exemples es veurà més clar: el cognom Solé/Soler⁸ i el prenom/cognom Martí donaren origen als malnoms femenins *Solera* i *Martina*, i aquests, al seu torn, són en l'origen dels actuals malnoms masculins *Solero* i *Martino*. Això podria explicar, en part, alguns malnoms masculins acabats en -ero que tenen l'origen en mots generals del parlar de Mequinensa terminats en vocal tònica; per posar un exemple, aquest podria ser el cas del malnom *Cerero*, explicable a partir de *Cerer > *Cerera* > *Cerero*. Però també cal dir que en altres malnoms, molt més moderns, ja els trobem directament terminats en -ero: *Cacauero*, *Petrolero*, etc.

Una altra peculiaritat morfològica a destacar d'entre el conjunt de malnoms mequinensans és la que obsevem amb l'aparició d'una -t- analògica en les formes femenines d'un parell de renoms que tenen l'origen en cognoms terminats en -n: Colén > *Colenta* i Bean > *Beanta*. És a dir, si dels masculins «valen» i «san't tenim els femenins «valenta» i «santa», d'un home anomenat Colén haurem de tenir una dona malnominada *Colenta*.

Una tercera característica morfològica que convé assenyalar és la que afecta alguns malnoms procedents de mots femenins del lèxic general o cognoms i malnoms femenins terminats en -a que poden perdre aquesta -a en el moment que aquests malnoms, aparentment femenins, es masculinitzen: cassola > *Cassol*, Fullola > *Fullol*, minyó > *Minyona* > *Minyon*,...

Per entendre millor alguns dels renoms presents en aquest repertori, s'ha de tenir en compte que en el sistema denominatiu emprat a Mequinensa els noms de fonts, o prenom, fins fa ben pocs anys, presentaven, en general, la forma catalana, encara que molt sovint terminats amb un sufix —gairebé en exclusiva -et/-eta— diminutiu: Aguedeta, Angeleta, Antoniet, Antonieta, Carmeta, Dolorettes, (I)sabeleta, Jusopet <Josep, Marianet, Marieta, Modestet, Peret, Pepeta, Pilareta, Ramonet, Roseta, etc.; aquest sufix, que acostumava a durar tota la vida de l'individu portador, també afectava prenom d'origen castellà: Andresset, Ginieta, Manolet, Santiagueta, etc. Però cada cop més, i d'una manera gairebé absoluta entre les generacions més joves, els noms de fonts dominants

8. A partir d'aquest moment assenyalarem, en els malnoms i cognoms, amb lletra cursiva o redona, segons el context, les grafies corresponents a consonants que no són pronunciades en el parlar de Mequinensa. Emprem aquest mateix sistema per assenyalar el so velar fricatiu sord, propi de l'espanyol, representat amb els grafemes *j/g* en el sistema ortogràfic del castellà.

són en castellà sense cap mena de sufix: Alberto, Fernando, German, José —però un cas de *Joseret*, amb una -r- analògica en els derivats semblant al cas de Colén> *Colenta* comentat un xic més amunt—, Ricardo, Sergio, Carlos, etc., prenom formalment castellans que en algunos casos ja comptaven a Mequinensa amb una vigència de molts anys: Andrés, Asuncion, Francisco, Gacinto <Jacinto, Jesús, Manòlo, Mariano, Miguèl, Pilar i Pilara, Primitivo, Rosàrio, Segundo, etc. Convé destacar que, també d'una manera creixent, trobem prenom, d'origen molt divers, que presenten formes coincidents en castellà i en català, si més no en la pronúncia nord-occidental: Arantxa, David, Elisabet, Héctor, Il·luminada, Irene, Ivan, Marta, Miriam, Raül, Rubén, Sílvia, Víctor, etc., prenom que no fan res més que sumar-se a la llista de prenom, en general femenins, més tradicionals (Cinta, Glòria, Isabel, Maria, Montserrat, Núria,...) que tenen formes quasi idèntiques en castellà i català. Cal dir, finalment, que a Mequinensa, a diferència de la major part de les poblacions de les comarques catalanòfones d'Aragó, encara es mantenen prou vives les formes catalanes, sense afegits hipocorístics, d'alguns prenom masculins: Esteve, Jaume —sense anar més lluny l'actual alcalde de Mequinensa, Jaume Borbon, és conegut entre els seus convilatans amb el prenom català—, Jordi, Josep, Pere, Sebastià, Vicent,...

Sobre la presentació d'aquest repertori de malnoms mequinensans s'ha d'assenyalar que s'han agrupat en una mateixa entrada totes les variants d'un determinat malnom, o malnoms integrants de la flexió d'un mateix lexema (flexió de gènere i nombre, diminutius, etc.), encara que en alguna ocasió, poques, les variants, com el mateix malnom, poden servir per malnomenar diferents famílies; això últim no és gens estrany d'observar en malnoms mequinensans que tenen la motivació en alguna localitat pròxima a la nostra vila (e. g. *Faiona*, *Faionet*).

També cal dir que en la presentació dels malnoms sovint s'han afegit diferents comentaris, d'índole diversa, d'entre els quals cal destacar aquells que fan referència a la presència del renom comentat en la toponímia rural mequinensana, sobretot si aquest malnom, i topònim alhora, és present en el treball «Aproximació a la toponímia rural de Mequinensa» publicat en volum a l'obra *Sobre la llengua de Mequinensa* ressenyada al final d'aquest treball. Sobre aquest aspecte de la comunicació, s'ha de dir que sovint la presència dels malnoms en la toponímia es redueix a assenyalar una propietat rústica a través del sintagma preposicional *lo de*, combinació que pren el paper de neutre substantiu amb el significat de «la heretat de», «açò de». Com que possiblement, si fos exhaustiu en recollir aquests topònims que assenyalen propietat rústica, hauria de referenciar la major part dels malnoms, sobretot els que es presenten en forma masculina,

només he tingut en compte aquells topònims consolidats —que sovint fan referència a propietats extenses— que tenen l'origen en un antropònim perquè en aquests casos ja formen part del coneixement general dels mequinensans, fins al punt que sovint s'ha perdut el record de les persones que li daren nom.

Per cloure aquesta introducció, només em cal afegir que per agrupar els malnoms he emprats criteris de classificació semàntica inspirats en el treball d'Enric Moreu-Rei *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*, però adaptant-los molt lliurement al nostre corpus, i dins de cada apartat he ordenat els malnoms seguint l'ordre alfabètic.

CLASSIFICACIÓ DELS MALNOMS

Malnoms procedents de prenom

Un prenom singular —o d'escassa freqüència— dins d'una determinada comunitat pot funcionar, a més de com a nom de fonts, com a renom per a bona part de la resta de membres d'aquesta comunitat, els quals sovint obliden —o no empen— el malnom familiar, o nom de casa, que li correspondria a l'individu en qüestió, malnom que, tanmateix, es pot perpetuar a través d'altres membres d'aquesta família. Així trobem a Mequinensa *l'oncle Aurèlio, la tia Magina, l'oncle Remígio*, etc., o *ca Bertomeu, ca Leon*, etc., prenom emprats com a autèntics malnoms.

Aquests prenom singulars, en ocasions, també es poden emprar com a malnom per a denominar els descendents d'una determinada persona, sobretot si, com en el cas de cognoms, s'intercala la preposició *de* entre el prenom del descendent i el prenom de l'ascendent. Així trobem a Mequinensa *Marieta, la de la tia Fermina* —o, directament i més sovint, *Marieta Fermina*—, filla de *la tia Fermina; Teresina, la de l'Ansèlmo* —o, directament i més sovint, *l'Ansèlma* i, per a referir-se a les dues germanes de cognom Lacasa Sagarra, *les Ansèlmes*—, filla de *l'oncle Ansèlmo* i mare de *Mariano, lo de l'Ansèlma*;⁹—*Milia Guedeta* <Emília Aguedeta; *Dolores la Sipiana; Pilar la Salvadora, Santiago Segundo*, etc.

9. Aquest és el renom familiar del poeta mequinensà Marià Lòpez Lacasa.

Per aquestes dues raons presentem a continuació un seguit de malnoms mequinensans procedents de prenom tot i que en algun cas, sobretot si el portador ja no és viu o no resideix al poble, és possible que el renom corresponga al prenom «real» de la persona en qüestió; però bona part, si més no, de la comunitat mequinensana, com ja s'ha intentat explicar, percep aquests prenom com a malnoms o noms de casa o de família.

Alena o *Lena* <Elena: sens dubte l'origen d'aquest malnom masculí –que també trobem en la toponímia rural: *lo de Lena*– es troba en el prenom d'una rebesàvia: *la tia Leneta* / *Eleneta*.

Ansèlmo / *Ansèlma*

Anton <Antoni

Aurèlio

Batiste i *Batistet*

*Bernabé*¹⁰

Bertolí

Bertomeu / *Bertomeva*

Blai: aquest malnom té l'origen en el prenom d'un home originari de Gandesa o d'alguna altra població de la Terra Alta. La forma pròpia d'aquest prenom a Mequinensa és, com en castellà, *Blas*.

Camila i *Camileta*: renom masculí també present en la toponímia rural: *la punta Camila*.

Carmèlo / *Carmèla*

Casildo i *Casildet*

Cassimira: aquest malnom femení també era present en la toponímia rural de Mequinesa: *l'aumet de la Cassimira*.

Colàs / *Colassa* i *Colasso*: <Nicolàs; amb eferesi de la primera part del prenom. També podria tractar-se d'un llinatge, en l'actualitat inusitat a Mequinensa, on, en canvi, és relativament freqüent el cognom Nicolau.

Domènic: <Domènec: és característic del parlar de Mequinensa el tancament ocasional de la *e* àtona en *i* quan la *e* es troba en síl·laba posttònica amb terminació consonàntica. Evidentment, com en alguns altres casos, aquest malnom podria tenir l'origen en un llinatge, Domènech, absent en l'actualitat al poble.

10. Aquest malnom el trobem en una cançó burlesca mequinensana que fa: «Fumando espero / a Manolo del Solero, / que fa cadires / pa Josep de Punxafigues, les unte amb mel / pa Maria Sabel, / les fa molt bé / pa l'oncle Bernabé». Aquest text ha estat reproduït a Biosca (1991), pàg. 276 i *Lo Molinar. 2. Cançoner*, pàg. 113.

Donís i *Donisseta*: malnom present en la toponímia rural mequinensana: *lo de Donís*.

Felció / *Felícia*

Feliva: <Feliva, o feminització de Feliu; aquest malnom té l'origen en el cognom/prenom Feliu, desconegut en l'actualitat a Mequinensa.

Fermín / *Fermina*

Franxon / *Franxona*: <Franxo <Francisco/Francesc; cal assenyalar que, com en altres casos, sembla que la forma masculina d'aquest malnom s'ha creat a partir de la femenina a través de la supressió de la -a.

Gargòri o *Gragòri* i *Gargoriet* o *Gragoriet*: <Gregori; aquest malnom també el trobem en la toponímia rural de Mequinensa: *barranc de Gragòri*.

Gatoquieta i *Gatoquiet*: <Agatòquia<Agatòclia; nom de la patrona de Mequinensa.

Guedeta <Àgueda

Janet: <Jan <Joan

Juanet: <Joan

Juanot: <Joan

Juanon: <Juan

Leon

Lejos: <Alejo

Llúcia

Magí / *Magina*

Manòlos, *Los*: és l'únic malnom mequinensà que sempre s'ha emprat en plural: *lo senyor/sinyor X dels Manòlos*. Aquest renom designava una de les famílies econòmicament més importants, si no la més important, de la vella Mequinensa, i per això no és gens estrany trobar-lo també en la seua toponímia rural: *lo dels Manòlos*.

Marió: <Mariona <Maria; aquest malnom pretèrit només l'hem documentat a través de la toponímia: *lo de la Marió*.

Martino / *Martina*: <Martina <Martí; en aquest cas, cal ressaltar que la forma masculina del malnom no s'ha fet restituint la forma masculina del nom de pila, sinó que s'ha fet substituïnt la -a, marca de femení, de la forma femenina del malnom per una -o, marca de masculí.

Marianet: <Mariano

Melxó o *Malxó* i *Melxoret* o *Malxoret*: <Melchor

Modesto i *Modestet*

Nicàssio / *Nicàssia*

Pablon <Pablo; és possible que aquest malnom també siga present en la toponímia rural de Mequinensa: *lo de Pablon*, a la partida dels Aüts (veeu aci mateix *Pauet*).¹¹

Patriciet / *Patricieta* <Patrici; també el trobem en la toponímia rural: *lo del Patriciet*.

Pauet / *Paueta* <Pau; malnom també present en la toponímia: *lo de Pauet*, a la partida dels Aüts.

Peranço / *Perança* <Esperança; amb eferesi de la primera síl·laba del prenom. Aquest malnom també el trobem en la toponímia rural: *la mina* i *lo de Perança*.

Pio; aquest renom/prenom també el trobem en la toponímia rural: *la cova* i *lo de Pio*.

Po, *lo* <Josep <Josep; en l'actualitat, a Mequinensa, l'hipocorístic de Josep només és Josopet [ʒuzopét]. A la veïna població de Torrent de Cinca encara es viu l'hipocorístic femení Josepona.

Quèlo / *Quèla*: <Miquela <Miquel; en l'actualitat i, si més no, des de fa tres o quatre generacions al poble aquest prenom és Miguèl. El renom també el trobem en la toponímia rural: *la bassa el Quèlo*.

Remundo / *Remunda*: <Raimundo

Remígio / «*Remígia*: aquest renom també el trobem en la toponímia rural: *los racons de Remígio*.

Sabel <Isabel¹²

Segundo

Seràpio / *Seràpia*

Simó / *Simona*

Sipiano / *Sipiana*: <Cipriano

Susano <Susanna

Teresona <Teresa

Timoteo / *Timotea*

Tòfol <Cristòfol; amb eferesi de la primera part del prenom.

Tomassot <Tomàs

11. *Pablon* i *Pauet* són dos malnoms mequinensans diferents, el que passa és que mentre uns mequinensans parlen de *lo de Pablon*, uns altres parlen de *lo de Pauet* per a referir-se a un mateix punt del terme municipal del seu poble. Cal apuntar que en els mapes del Servei Cartogràfic Nacional i en el cadastre municipal el nom que trobem per indicar una part de l'extensa partida dels Aüts és *Pablón*. No cal dir que, lamentablement, els topònims que trobem en els cadastres municipals de les poblacions aragoneses de llengua catalana s'han pres directament dels mapes del Servei Cartogràfic Nacional, conservant les nombroses traduccions arbitràries, errades i grafies aberrants que caracteritzen aquests documents cartogràfics.

12. Veeu nota 10.

Toni <Antoni: amb la tan coneguda efèresi de la primera part del prenom.
Tonyo <Antônio
Ximo i *Ximet* <Joaquim

Malnoms procedents de cognoms

Com en el cas dels prenom, els cognoms singulars —o d'escassa freqüència— en un determinada comunitat són interpretats, tot i les «protestes» ocasionals i raonades dels seus portadors, com malnoms per bona part dels membres d'aquesta comunitat.¹³ A Mequinensa, aquesta interpretació es veu reforçada, com en l'agrupació anterior, si el cognom, o el prenom, en qüestió s'usa acompanyat per l'introduïdor *l'oncle.../la tia...*, si són adaptats a la fonètica local (*Massana* <Mazana; *Ferraiüt* <*Ferragut*) o si poden ésser citats en plural (*los Catalans* <Catalan, *les Castellones* <Castelló, *les Soleres* <Soler, etc.) i, sobretot, si el cognom es feminitza (*Montulla* <Montull) o masculinitza (*Fullol* <Fullola), o bé es presenta també amb altres formes derivades (*Quintaneta* <Quintana).

Aldabó: cognom prou corrent i d'antiga presència en la vila ja que el trobem, lleument modificat, en el nom d'una extensa partida del seu terme municipal: *la vall de Valldabó*.

Arbiok: cognom prou corrent al poble.

Baila <Labaila: cognom present, encara que no gaire freqüent, al poble fins fa pocs anys.

Bean/Beanta <Bean; llinatge obsolet en l'actualitat al poble, però present en la veïna població de Fraga. Cal assenyalar que, com en el cas del malnom procedent del cognom Colén, en la forma femenina d'aquest malnom trobem una -t- subjacent que es realitza en la forma femenina del malnom. El malnom *Beanta* també el trobem en la toponímia rural: *lo mas de la Beanta*, a la partida del Pla.

Beltran: cognom present, encara que no gaire freqüent, a la vila fins fa pocs anys.

Borbó / *Borbona* <Borbon: cognom molt corrent al poble.

Borrull / *Borrulla* <Borrull: cognom present, encara que no gaire freqüent, a la vila fins fa pocs anys.

13. Prova d'això que s'acaba d'afirmar és que en la llista de Joaquín Riau, que és en la base d'aquesta comunicació, molt sovint trobem tant prenom com cognoms amb l'etiqueta de malnoms. Aquests són els prenom i cognoms que hem traspassat al present treball.

Callisso <Callizo: cognom present al poble.

Camós: cal pensar que l'origen d'aquest malnom estiga en el llinatge Camós, encara que en l'actualitat siga inusitat a Mequinensa.

Capons <Copons: cognom prou corrent al poble. També és possible pensar que l'origen d'aquest malnom es trobe en el sintagma *Ca Pons* o en el plural de capó «animal castrat». Ens decantem per l'opció dissimiladora perquè els mequinensans anàvem de visita a *ca Capons*.

Castanyeta <Castany: ens decantem per un origen antroponímic d'aquest malnom, atès que es tracta d'un llinatge molt freqüent en la veïna Fraga, tot i que en l'actualitat Castany/Castañ, pel que sabem, és un cognom inusitat a Mequinensa.

Castelló / *Castellona* <Castelló: cognom molt corrent al poble.

Castèlo / *Castèla*: aquest malnom, que podria tenir l'origen en la masculinització, posterior a un feminització, del cognom Castel, absent en l'actualitat a Mequinensa però prou freqüent en poblacions aragoneses de llengua castellana veïnes a la nostra, també el trobem en la toponímia mequinensana: *les cadolles de Castèlo*.

Catalan, *Català* i *Catalanet* / *Catalaneta* <Catalan: cognom molt corrent a la vila.

Cavaller <Caballé: cognom mequinensà també present en la toponímia: *lo ribex* i *lo de Cavaller*.

Cebas [θéβas] <Febas: fem observar que en aquest malnom mequinensà originat per un cognom es manté la morfologia castellanoaragonesa amb un lleu canvi fonètic en la consonant inicial.

Coït: cognom absent en aquests moments al poble, però freqüent en la veïna població de la Granja d'Escarp.

Colén / *Colenta* <Colén: cognom corrent a la vila que, com en el cas del malnom femení *Beanta*, els parlants interpreten que hi ha una -t- subjacent que es realitza en els derivats.

Conxell / *Conxella*: aquest malnom podria estar originat a partir del llinatge Conchell o Conchello, inusitat en l'actualitat a la vila.

Cotxinet / *Cotxineta* <Cuchí: cognom —d'origen àrab o morisc—¹⁴ prou corrent al poble i pronunciat popularment [kotʃí], amb el canvi de la *u* pretònica

14. Un parell més de llinatges presents a Mequinensa, i al llarg de les terres de l'Ebre català intensament arabitzades, que tenen formes presumiblement arabomorisques són Moseguí/Mosseguí i Esperanci/Esperansí. Sobre els Cotxí moriscos veu, *v. gr.*, Josep Serrano: «L'onomàstica sarraïna i dels cristians nous de Flix. Els segles XIV al XVII», *BISO*, LXVI (setembre 1996), pàgs. 38-48.

per o àtona característic del parlar mequinensà. Aquest malnom també el trobem en la toponímia rural: *lo mas de Cotxinet*, a la partida del Pla.

Dolç i *Dolcet* / *Dolceta* <Dolset: cognom mequinensà no gaire freqüent.

Astruga / *Astrugueta* <Estruga: cognom molt corrent al poble. Cal dir que aquesta forma amb As- no és un cas de manteniment a Mequinensa de la pronúncia medieval d'aquest llinatge originat a partir del nom personal jueu Astruc/Astruga, molt freqüent en les comunitats hebraïques de la Corona d'Aragó, sinó que respon a la sistemàtica pronúncia amb *a* de tot mot iniciat amb la síl·laba es-, pròpia del parlar de Mequinensa i de bona part del català nord-occidental, pronúncia que afecta fins i tot, en el cas de Mequinensa, als antropònims: *Astruga* <Estruga, *Asperança* <Esperança, *Asteve* <Esteve, etc.

Ferra(g)ut / *Ferra(g)uda* <Ferragut: cognom prou freqüent a Mequinensa i també present en la seua toponímia rural: *barranc de Ferra(g)ut*.

Fornos: cognom molt corrent a la nostra vila.

Freixes: cognom del poble també present en toponímia rural: *la vall de Freixes* o *Fleixes*; i en l'antiga toponímia urbana: *los perxis de ca Freixes*.

Fullola / *Fullol* i *Fulloleta* <Fullola: cognom present a Mequinensa.

Fustigueres o *Fostigueres* <Fustigueras: llinatge d'una de les famílies econòmicament més importants de Mequinensa; per això, no és gens estrany de trobar-lo també en la toponímia: *la torre* i *lo de Fostigueres*.

Galindo: cognom inusitat en l'actualitat a Mequinensa.

Garín / *Garina* <Garín: llinatge mequinensà.

Gavín / *Gavina* <Gavín: cognom mequinensà.

Gimeno: cognom mequinensà.

Gòdia: cognom molt freqüent al poble.

Granyén <Grañén: cognom mequinensà.

Grinyó <Griñó: cognom mequinensà que també trobem en la toponímia: *lo corral de Grinyó*.

Guardiola: cognom mequinensà.

Jonibars <Joan Ibarz: prenom i cognom dels més corrents a Mequinensa.

Lepús: llinatge mequinensà inusitat en l'actualitat d'aparent origen gal.

Llas: cognom mequinensà.

Llaurador <Llauradó: cognom present, encara que no gaire freqüent, al poble fins fa pocs anys. De les persones que treballen la terra, en el parlar de Mequinensa, se'n diu, en general, «pagesos».

Llop: llinatge mequinensà que possiblement també trobem, lleument modificat per l'etimologia popular, en la toponímia rural: *la bassa el Llop*.

Massana <Mazana: cognom mequinensà.

Menguill / *Menguilla*: es podria tractar d'un malnom originat a partir del cognom Minguell/Minguill o Minguella/Minguilla, encara que inusitat en l'actualitat a Mequinensa.

Moncada i *Moncadeta* <Moncada: cognom molt freqüent a la vila.

Mossegú <Mosegú: cognom mequinensà.

Mula: llinatge d'una família originària de la població murciana de Lorca. És un cognom d'introducció relativament recent en la comunitat de Mequinensa i, segurament, pel seu referent tan peculiar fa pensar a molts mequinensans, entre els quals cal comptar en Joaquín Riaú que l'inclou en la seua llista de *motes*, que es tracta d'un malnom.

Munyós <Muñoz: cognom mequinensà encara que no gaire freqüent.

Morillo / *Morilla* <Murillo: cognom mequinensà.

Molina: cognom mequinensà.

Montull / *Montulla* <Montull: cognom molt corrent al poble.

Palau i *Palauet* <Palau: cognom mequinensà.

Parramon: cognom present en el passat a Mequinensa, encara que no gaire freqüent.

Pedrola: cognom present en el passat a la vila.

Pei: llinatge obsolet en l'actualitat a Mequinensa, però que ha deixat rastre en la toponímia rural: *la valleta Pei*, i en la literatura popular mequinensana.¹⁵

Pelegrí / *Pelegrina*: cognom obsolet en l'actualitat a la vila, però que ha deixat petjada en la toponímia: *mas de Pelegrí*, al *barranc de l'Infern*.

Peris: <Periz o Peris; cognoms obsolets en l'actualitat al poble però presents fins no fa gaires anys.

Pinyol <Piñol: cognom obsolet en l'actualitat a Mequinensa, però prou freqüent en la veïna població de Torrent de Cinca.

Pitxot: podria tractar-se d'un malnom originat a partir del llinatge Pitxot, encara que inusitat en l'actualitat a Mequinensa.

Pons: cognom mequinensà.

Quintana i *Quintaneta* <Quintana: cognom prou freqüent al poble.

Rami: cognom mequinensà no gaire freqüent.

Rions, *Riona* i *Rionets*: es podria tractar d'un malnom originat a partir del llinatge Rions, encara que absent en l'actualitat a Mequinensa.

15. Veeu «Històries de Pei», a *Lo Molinar*, volum I, pàgs. 121 i 122.

Roca, Roc, Roquet i Roqueta <Roca: cognom molt freqüent a Mequinensa. També existia al poble, amb molta menor freqüència, el llinatge Roc.

Roio <Royo: cognom present al poble.

Saló: cognom mequinensà no gaire freqüent.

Sagarra i Sagarreta <Sagarra: cognom prou freqüent a la vila.

Salvadora, Pilar la <Salvadó: cognom poc freqüent al poble, però l'única portadora mequinensana d'aquest llinatge que he sabut localitzar es deia Pilar Salvadó Roca.

Sansa: cognom mequinensà encara que no gaire freqüent.

Santaulària <Santolària: cognom prou freqüent al poble. Aquest renom també el trobem en la toponímia: *la desa de Santaulària*.

Sapera <Sapera: cognom inusitat en l'actualitat a Mequinensa però molt present a Fraga.

Siso / Sisa: cognom mequinensà no gaire corrent, però molt freqüent en la veïna ciutat de Fraga, tant en la forma plana —Siso— com en l'aguda —Sisó.

Soler i Solero / Solera <Soler/Solé: ambdós cognoms molt freqüents a Mequinensa. Com en el cas del malnom *Martino*, la forma masculina *Solero* no ha sorgit directament del llinatge, sinó a partir de la forma femenina *Solera*, substituint la *-a*, marca de femení, per una *-o*, marca de masculí.¹⁶

Soro i Soret <Soro: cognom prou freqüent a Mequinensa i d'antiga presència en la vila ja que el trobem, acompanyat del pronom proclíctic «en» fossilitzat, donant nom a un extensa partida del seu terme municipal: *la vall de Vallansoro*.

Sotero / Sotera <Sotero: cognom mequinensà no gaire freqüent a la vila.

Tejado / Tejada <Tejada: llinatge inusitat en l'actualitat al poble però freqüent a la veïna Fraga.

Trilla i Trilleta <Trilla: cognom prou freqüent a Mequinensa i a la toponímia: *lo de Trilla*, a la partida del Pla.

Vallés <Vallés: vet ací un cognom —molt poc freqüent a Mequinensa, possiblement d'una única família— que en la memòria dels mequinensans ha quedat com si fos un autèntic malnom i que a nosaltres ens serveix per exemplificar el que deiem a l'inici d'aquest apartat. El conegut periodista i historiador mequinensà Edmon Vallés i Pedrix era fill de ca Vallés.

Vidallet i Vidalleta <Vidallet: cognom prou freqüent a Mequinensa.

Viu: llinatge ben viu al poble.

16. Veeu nota 10.

Malnoms referents a la situació familiar

Bessó / Bessona

Munoi / Munioia <mun noi<mon noi: cal tenir en compte que en el parlar de Mequinensa els possessius àtons es pronuncien amb *u* (*mun* «mon», *tun* «ton» i *sun* «son») i acompanyant gairebé sempre noms de parentiu. Tanmateix cal també tenir en compte que potser el motiu d'aquest malnom calga anar-lo a cercar en la unió d'un apel·latiu o un antropònim (*mun) i el sufix diminutiu o afectiu *-oi*, encara que avui en dia és un sufix inusitat en el parlar de Mequinensa.

Padre: malnom de clar origen castellà del qual no hem sabut esbrinar el motiu.

Pobill i *Pobillet* <pubill.

Malnoms referents a característiques morals, físiques i parts del cos

Cal recordar que no sempre—molt sovint és ben bé el contrari— els portadors d'un malnom que té per referència una característica física o moral tenen, com sap tothom, el tret que ha motivat el malnom en qüestió.

Arrullat / Arrullada: en el parlar de Mequinensa, es diu així de qui té els cabells caragolats formant rulls.

Blanc / Blanca i *Blanquet*

Boig, lo: malnom individual.

Boleta / Bolet: a partir de la forma masculina d'aquest malnom es podria pensar que el motiu del malnom té a veure amb el fruit de certs fongs, quan en realitat aquest malnom té per motiu una persona molt grassa i no gaire alta, que té un cos que recorda la forma d'una bola, d'una boleta.

Calvo i *Calvete*: també es podria tractar d'un malnom originat a partir del cognom Calvo, avui en dia desconegut al poble.

Capdefiga

Cella i *Celleta*

Cieguet

Coixet / Coixeta

Coloritos: renom masculí individual, el portador d'aquest malnom acostumava a posar-se coloretts a la cara.

Curro i *Curret*: persona a qui manca una mà o un braç.

Asquerrer: esquerrà.

Faldetetes: home efeminat; malnom individual, el portador del qual no es mostrava efeminat.

Flac

Garrut: garrell.

Gitano, Ximo el

Guapo / Guapa

Lèla: beneïtot.

Llarg de Simó, lo: malnom compost individual, aplicat a una persona alta de la família dels Simó, al seu torn també malnom originat per un prenom o un cognom.

Llarga, la

Llambrenc: persona esvelta, de figura llarguera i àgil de moviments. El significat d'aquest mot/malnom és desconegut en el parlar actual de Mequinensa. Potser té l'origen en el cognom Llambrech, inusitat en l'actualitat a Mequinensa.

Magre: que té poc greix o teixit adipós.

Mancurret: persona a qui manca una mà.

Melsa: en el parlar de Mequinensa, l'apel·latiu *melsa*, a més del significat general, s'empra, tal com es recull explícitament al *DCVB*, per designar una taca morada a la cara.

Monyos

Moreno i *Morenet*: els orígens d'aquests malnoms podríem trobar-los en el cognom Moreno, però és un llinatge inusitat, si més no en l'actualitat, a Mequinensa.

Mossàs: el primer portador d'aquest malnom era una persona, un mosso, d'imponent presència física.

Mudeta i *Les Mudetes*: les *Mudetes* eren dues germanes sormudes.

Mutet / Muteta: com és freqüent, la motivació d'un malnom no sempre s'escau a la persona que el porta, com es pot observar clarament en aquest cas on, en contrast amb el malnom immediatament anterior, en la variant femenina d'aquest malnom, creada a sobre de la masculina, podem veure, ja en la forma, que si bé el primer portador del malnom és possible que fos mut, no ho eren les seues descendents ja que eren *Mutetes* <*Mutet* <mut, i no *Mudetes* <muda.

Naneta: malnom individual d'una dona no gaire alta ja traspassada.

Negre i *Negret / Negreta*

Nyítols: aquest malnom, que només hem trobat en la llista de Joaquín Riau i que no ens ha estat confirmat pels nostres informadors, l'hem conservat perquè el significat de l'apel·latiu «nyítols» ara és desconegut en el parlar de

Mequinensa, encara que es manté fossilitzat en la frase feta *estar hasta els nyittols*, amb el sentit o significat d'estar-ne tip, cansat, d'alguna cosa.

Paloma: la portadora d'aquest renom deien que era bonica com una *paloma*.

Patet / Pateta: hom suposa que el primer portador d'aquest malnom era coix i que del primitiu Pateta, aparentment femení, ha derivat el masculí Patet. Tanmateix, cal dir que les extremitats dels animals en el parlar actual de Mequinensa és «pota»; en canvi, el nom de certes aus aquàtiques, conegudes en el català general amb l'apel·latiu «ànec», són conegudes al poble —i en moltes localitats de l'entorn més immediat— amb el castellanisme «pato».

Pava / Pavet: «persona que es mostra massa orgullosa sense que en tinga motiu»; aquest malnom també el trobem en la toponímia rural: *lo de Pavet*, a la partida de Vallasserra. Tanmateix, tal com apunta Galan (1994) a propòsit del motiu fragatí Paveta, l'origen d'aquest renom podria trobar-se en la feminització del prenom masculí Pau.

Pequenyó: malnom de clar origen castellà del qual no hem sabut trobar la motivació.

Petracella: malnom compost, la primera part del qual és un prenom femení.

Picatxo: se suposa que el primer portador d'aquest malnom era alt i fort com un picatxo, «muntanya aïllada d'àmplia base». És el malnom de la família paterna de qui signa aquest treball.

Pijaito: en el castellà regional de l'est d'Aragó, si més no, aquest apel·latiu s'aplicava a una persona excessivament presumida.

Pitoi i *Pitoiet*: hi ha la possibilitat de pensar que aquest malnom presente el sufix diminutiu o afectiu *-oi*, desusat en l'actualitat en el parlar del poble i, per tant, *Pitoi* tinga l'origen en la idea de «pit petit» o «pitet».

Quixalets o *Quissalets*: «queixalets»; aquest renom també el trobem, lleument modificat per l'etimologia popular, en la toponímia rural de Mequinensa: *la bassa dels Quixalets*.

Roget

Royal / Rojala i *Rojalet*: «vermellós».

Ros i *Rosset* / *Roseta*

Sord i *Sordet*

Vell / Vella: aquest renom, que és el de la família paterna del conegut escriptor mequinensà Jesús Moncada i Estruga —*lo noi del Vell* [bɛλ] per a molts mequinensans de la generació, pel cap baix, dels seus pares— també el trobem en la toponímia rural de Mequinensa: *la bassa el Vell*.

Xato: «camús».

Xatopau: evidentment, es tracta d'un malnom compost, la segona part del qual és un prenom masculí.

Xupat: «prim».

Malnoms relacionats amb la religió, l'exèrcit i la política

Artillero / Artillera

Comuniste: el portador d'aquest malnom, un botiguer, s'havia manifestat en cert moment com a *comunista llibertari*, «anarquista», sense que els seus convilatans s'ho acabessen de creure del tot.

Grande: el portador d'aquest malnom era membre de la noblesa espanyola, un «grande de España» com deien ell o algun dels seus avantpassats. Com que és el malnom d'una de les famílies econòmicament més importants de Mequinensa, no és gens estrany de trobar-lo també en la toponímia rural: *la cova* i *lo del Grande*).

Jues, Milio <Emílio el Juez: renom individual.

Santo / Santa i *Santet / Santeta*: com en altres casos, cal pensar que *Santo* és una masculinització del renom femení *Santa*. No s'ha de descartar un hipotètic origen antroponímic a partir del prenom Vicent, forma pròpia de Mequinensa: Vicent > Vicentet > *Centet > Santet > Santeta > Santa > Santo.

Sant Blas: és possible que el motiu d'aquest malnom tinga relació amb un topònim urbà de la vella Mequinensa: *carrer de Sant Blas*.

Soldadet

Malnoms referents a oficis i ocupacions

En alguns casos, es podria pensar que l'origen del malnom podríem trobar-lo en algun cognom desconegut en l'actualitat a Mequinensa (*Sabater, Sastre*, etc.). Convé destacar que en aquesta agrupació trobem alguns malnoms motivats per oficis o ocupacions relacionats directament amb la navegació per l'Ebre (*Almirant, Calafat, Minyon*,...), activitat peculiar de les nostres comarques avui en dia pràcticament extingida.

Almirant, l': malnom d'un patró de llaüt, l'oncle Jorge [x'orxe], molt destre en la navegació per l'Ebre.

Barberet: «macip de barber».

Bicicliste / Biciclista o *cicliste / ciclista*: tenien una botiga de venda i reparacions de bicicletes.

Cacauero / Cacauera: venien cacauets i altres llepolies.

Calafat: malnom d'una família —*los Calafats*, Nicolau de cognom— de fusters que en el passat s'havien ocupat, principalment, de calafatejar llaüts.

Calcinex / Calcinera: «qui fa o vent calç».

Camarera, la: malnom individual la portadora del qual havia treballat com a cambra en el Jardí, local mequinensà d'espectacles actiu abans de la guerra del 1936.¹⁷

Canero / Canera: hi ha la possibilitat de pensar que la motivació d'aquest malnom es troba en algú que hagués estat encarregat de guardar o vigilar cans. En aquest cas, la variant masculina del malnom hauria sorgit a partir de la forma femenina: *Caner > Canera > Canero. Si fos així estariem davant d'un malnom originat fa moltes dècades atès que, com tothom sap, ja fa molt temps que el mot «ca» és inusitat, substituït per «gos», en les terres nord-occidentals del domini de la llengua, encara que ha quedat fossilitzat en alguns topònims, com ara Llardecans, població propera a Mequinensa.

Canterellaire / Canterellaira: «terrisser, qui fa cànsters i altres atuells de terrissa».

Carreter, Serafi lo: renom individual d'un fuster especialitzat en la construcció i reparació de carros.

Cartera, Sebastià (de) la: la mare havia treballat durant molt de temps en el servei de correus.

Celador / Celadora: s'havien encarregat de vigilar i reparar les línies elèctriques.

Cerero: cal pensar que aquest malnom fa referència a una persona que s'ocupava d'elaborar cera. Els actuals portadors d'aquest malnom s'han acupat tradicionalment del conreu de la terra i, per això, no és d'estranyar trobar aquest malnom en la toponímia rural de Mequinensa: *lo de Cerero*.

Dobacòssins: «adobacossis».

---

17. L'ambient d'aquest local, amb el nom de l'Edèn, el trobem recreat en la novel·la *Camí de Sirga* de Jesús Moncada.

Aspartanyer/Aspartanyera: «espardenyer»; és a dir, qui fabrica o ven espardenyes, aspartenyas a Mequinensa.

Astamaire: «estamaire»; és a dir, qui treballa o ven estam.

Astanyador: «estanyer»; és a dir, qui treballa o ven estany.

Astanquer: «estanquer»; encarregat d'un estanc.

Astudiant / Astudianta: «estudiant».

Fidever / Fidevera: «fideuer»; és a dir, qui fabrica o ven fideus. Possiblement, aquest malnom també estiga present en la toponímia rural: *cabana del fidauer/fideuer*.

Fiscal / Fiscala

Fornex / Fornera

Gaitera

Garbero: «segador»; tanmateix, cal dir que en l'actualitat a Mequinensa qui sega i fa garbes és —o era perquè ara tot ho fan les màquines— un segador.

Guardicioner: «guarnicioner, baster».

Hortolà / Hortolana

Llaver: renom individual d'un home que en l'evacuació de la vila durant la guerra de 1936-1939 s'encarregà de custodiar les claus de les cases abandonades a l'espera de retornar-les als seus propietaris.

Madrina: «Llevadora».

Mansebo / Manseba: <Mancebo: en l'accepció de macip de barber o d'apotecari.

Mesonex / Mesonera

Mestressa, Pepito (de) la: la mare havia exercit un temps com a mestra d'escola.

Mesurador / Mesuradora

Minyon / Minyona: en el llenguatge de la navegació per l'Ebre, «minyó» tenia el significat de peó, jove membre de la tripulació d'un llaüt. Cal ressaltar que la forma masculina d'aquest malnom parteix de la femenina, amb pèrdua de la -a, marca de femení.

Mitger / Mitgera: «parcer».

Moliner: era l'encarregat d'un molí.

Pagés

Panyero / Panyera: «venedor de panyos, de roba en general».

Pastelero: en contrast amb aquest malnom d'origen castellà, cal dir que a Mequinensa qui s'encarrega de fer pa és «lo pastisse» o bé «lo forner».

Pastoret / Pastoreta

Pelair / *Pelaira*: «paraire; qui prepara la llana per a ésser teixida». Com a cognom, aquesta forma és freqüent, segons indica Galán (1994), a la Ribera del Cinca, però a Mequinensa l'ofici, i el nom, de pelaire havia existit.

Petrolero: venia petroli; malnom individual i relativament modern.

Potecari: «apotecari».

Quinquillaire / *Quinquillaira*: «quincallaire»; venedor d'objectes de poc valor».

Rosariet «qui fa o ven rosaris».

Sabater

Sastre / *Sastra*

Soguer: «sogaire»; és a dir, fabricant de sogues i cordells.

Tarroner: «torronaire»; és a dir, qui fa o ven torròn (torrons a Mequinensa).

Torongero: «taronger»; havien venut taronges pels pobles de la Ribera del Cinca.

Xollador / *Xolladora*: «tonedor»; és a dir, qui xolla les ovelles.

Xoper: s'havia encarregat de vigilar les xoperes, els pollancre i els àlbers dels boscs de ribera. Malnom individual i relativament recent.

Xurrero: «qui fa i ven xurros»; malnom individual i relativament recent.

Malnoms referents a gentilicis i topònims

En aquest apartat, hem agrupat els renoms clarament indicatius de forania o d'haver viscut durant un temps en un altre lloc. Com era d'esperar, la major part d'aquests malnoms mequinensans fan referència a poblacions veïnes a aquesta vila del Baix Cinca.

Aitoner / *Aitoner* <Aitona: vila del Baix Segre.

Arnes <Arnes: població de la Terra Alta. També cal pensar en la possibilitat que aquest renom tinga l'origen en el plural de *arna* «rusc», mot propi de Mequinensa i del català occidental en general. Malnom present en la toponímia rural mequinensana: *lo d'Arnes*.

Aumatretà / *Aumatretana* <Almatret: localitat del Baix Segre.

Bateà / *Bateana* <Batea: vila de la Terra Alta.

Blanes: <Blanes; població de la comarca de la Selva. Atesa la distància existent entre aquesta població marinera i la nostra vila, també podria tractar-se d'un malnom originat per un llinatge obsolet entre els mequinensans actuals. Aquest malnom és present en la toponímia rural mequinensana: *coll i tossal de Blanes*.

Caspolí / Caspolina <Casp: població aragonesa de llengua castellana capital del partit judicial en que s'inscriu Mequinensa. El malnom també el trobem en la toponímia rural: *lo del Caspolí*.

Faió / Faiona i Faionet / Faioneta <Faió: vila del Baix Matarranya. Una de les formes d'aquest malnom també el trobem en la toponímia: *lo del Faionet*, a la partida del Pla.

Fatarella <Fatarella: vila de la Terra Alta.

Favarol i Favareta <Favara: població del Baix Matarranya.

Forastera, Maria la

Fragatina, Fragueta, Fragolí / Fragolina <Fraga: capital del Baix Cinca.

Granjolí i Granjolina: <la Granja d'Escarp; localitat del Baix Segre.

Maellà i Maellana <Maella: vila del Baix Matarranya.

Miravetà <Miravet: població de la Ribera de l'Ebre.

Monegrina <Monegre: important partida del nord del terme de Mequinensa.

Montanyés: adjectiu del parlar de Mequinensa que s'aplica als naturals de poblacions del nord de les províncies d'Osca i Lleida.

Múrcia <Múrcia: ciutat i província castellana. Malnom relativament recent.

Nunaspí / Nunaspina <Nonasp: població del Baix Matarranya.

Paiüls: diversos topònims de la Ribagorça, el Pallars i el Baix Ebre podrien ésser al darrere d'aquest malnom, encara que tampoc s'ha de descartar la possibilitat de trobar-hi un llinatge desconegut en l'actualitat a Mequinensa.

Purroi <Purroi: localitat ribagorçana. També podria tractar-se d'un malnom d'origen en un cognom, Purroy, desconegut en l'actualitat a Mequinensa.

Saidinero <Saidí: vila de la comarca del Baix Cinca.

Samorano / Samorana <Zamora: ciutat i província castellana.

Seròs i Serosa <Seròs: vila del Baix Segre.

Taiüll <Taiüll: població ribagorçana. Aquest renom és el d'una família instal·lada al poble durant la construcció, en els anys cinquanta i seixanta, de l'embassament que du el nom de la vila.

Torrentí / Torrentina: <Torrent; vila del Baix Cinca.

Vallcorner <la Vallcorna: important partida del terme municipal de la veïna ciutat de Fraga relativament pròxima a la vila i, per tant, molt freqüentada pels mequinensans.

Xertolí <Xerta: localitat de la Ribera d'Ebre.

Malnoms referents a objectes, aliments, vegetals i animals

Batalló / *Batallona* <batall

Bleda

Botifarra

Cabanyetes

Canyeta

Carrossa i *Carrosseta*

Cassola / *Cassol*: en el repertori fragatí de Josep Galán (1994) en l'apartat dedicat a la motada Cassola s'apunta un possible motiu d'aquest malnom en el cognom *Cassol* d'una dona originària de Torrent de Cinca i Mequinensa. Per la nostra part, ignorem si en el passat algun habitant de Mequinensa ha dut aquest llinatge; avui per avui aquest cognom és absent al poble.

Catxap i *Catxapet* / *Catxapeta*

Ciervo / *Cierva*: amb el castellanisme *ciervo* és conegut a Mequinensa el «cérvol».

Cigró

Cirera: no es pot rebutjar del tot un origen antroponímic d'aquest malnom, malgrat que Cirera com a cognom siga desconegut en l'actualitat a Mequinensa.

Cok: tal com s'apunta en Galán (1994), és possible pensar que el prenom Pasqual hi hagi en l'origen d'aquest malnom.

Conilla i *Conilleta*

Cuco / *Cuca* i *Cuquet* <cuc: com en el cas dels malnoms *Martino* i *Solero*, cal pensar que *Cuco* és una masculinització del malnom *Cuca*, atès que a Mequinensa el nom que reben diferents animals invertebrats amb el cos tou, cilíndric, llarg i prim, generalment contràtil i sovint segmentat, és «cuc». Aquest malnom era present també en la toponímia de la vila: *lo carrer Cuquet*, breu via urbana de la vella Mequinensa, oficialment coneguda com *calle Oros*, on hi havia la popular botiga de *ca Cuquet*.

Asquirolot <esquirol

Farina

Flaret / *Flareta*: moixó, espècie *Parus ater*.

Fulla: és possible que aquest malnom hagués donat nom a un topònim de la vila vella: *carrer de la Fulla*, via urbana també coneguda amb el nom de *Muralla Viella*.

Garrota: garrot.

Mungeta: mongeta.

Pelfò / Pelfona: teixit cobert de pèl.

Pellissó / Pellissona: pellissa; atès que la forma «pellissó», amb el significat de «pellissa», és desconegut en l'actualitat entre els parlants mequinensans que hem consultat, també cabria pensar que l'origen d'aquest malnom podria trobar-se, tal com apunta Galán (1994), en els cognoms Pellissó o Pellicer, tot i que són llinatges inusitats, si més no en l'actualitat, a Mequinensa.

Perèjik: ignorem el motiu d'aquest malnom aparentment d'origen castellà. Cal dir que en el parlar de Mequinensa el nom que rep la coneguda herba culinària és «jolivert».

Picapalles: moixó, *Emberiza cirius*, que va per les eres cercant els grans que queden entre la palla.

Punxafigues: malnom individual motivat per la semblança entre el cap del portador d'aquest renom i el moixó *Motacilla alba*, anomenat a Mequinensa «punxafigues»,¹⁸ ocell que en altres punts del domini lingüístic rep el nom de picafigues.¹⁹

Pulça i Pulcet: puça.

Xut: òliba al poble es diu de la persona que es mostra silenciosa, discreta en el parlar, que calla com un xut/una xuta.

Malnoms relacionats amb anècdotes i fets de parla

Ampantenya <espartenya «espardenyia»>: malnom individual referit a una persona que de menut no sabia dir «espartenya».

Caballero Godia, ek: nom artístic d'un mequinensà, de la família dels *Xuts*, que en l'Espanya —Saragossa, Barcelona i Lleida en especial— de les dècades dels anys trenta a cinquanta del segle XX es dedicà professionalment als espectacles de *varietés*.

Charlot: el seu comportament recordava el del famós personatge cinematogràfic.

Codís: malnom individual referit a un home de cognom Roca que, en no ésser gaire alt ni fornit, els seus amics i coneguts deien que no arribava a ésser una roca, que s'havia quedat en codís, en un «palet de riera».

Corasson / Corassona

18. Veeu nota 10.

19. Veeu Biosca (1991), pàg. 274, nota 4.

Cototou: hom suposa que el primer portador d'aquest malnom en alguna ocasió, en lloc de dir «cotó fluix», digué l'aparent sinònim «cotó tou».

Curalotodo: família que tenia fama de saber reparar-ho tot; en l'actualitat, es dediquen a vendre i reparar rellotges.

Jodicari: malnom motivat en el fet que una beata preguntà en certa ocasió, a la canalla que eixia de l'església, si a la missa, que llavors es feia en llatí, ja havien arribat al moment que el capellà deia *jodicare* (en llatí, *iudicare*). És el malnom matern de qui signa aquest treball.

Matasiervos: feia ostentació d'haver mort un cérvol.

Matxote

Mentires, Quico: exactament aquest mateix malnom el trobem a Fraga (Galán: 1994), també sense saber-ne l'origen.

Messier: li deien a un exiliat a França retornat a la vila.

Millonari: feia ostentació de tenir molts diners.

Pendó: li deien a un home al qual li va caure a terra, a l'església, l'estendard de la confraria a la qual pertanyia.

Petxasso: el primer portador d'aquest malnom era un fornit llaguter que feia ostentació, en castellà, de tenir un gran pit, un «pechazo / petxasso».

Picaldòs: s'explica la motivació d'aquest malnom individual en el fet que l'individu al qual se li aplica havia manat, repetidament, a un company de joc durant una partida, o diverses, de bitlles que fes caure la número dos amb la frase imperativa *pica el dos*. Si fos així entenc que ens trobaríem, d'acord amb Renada-Laura Portet, davant d'un renom singular delocutiu de tipus primari.

Polo: malnom individual, el seu portador havia manifestat durant el servei militar que vestit de soldat trobava que s'assemblava a un actor americà anomenat Eddie Polo.

Altres. Malnoms de significació o motivació desconeguda o molt insegura

En aquest apartat, agrupem els malnoms —tant si es poden explicar, aparentment, des del punt de vista semàntic, com si no— dels quals no hem pogut aclarir el motiu, o no hem obtingut cap argument sòlid que n'expliqués l'origen, i no hem sabut encabir en cap dels apartats anteriors.

Astrafó / Astrafona

Barranco

Borrasca: aquest malnom també el trobem a Fraga en el repertori de Josep Galán (1994).

Cantonut / Cantonuda

Caotxa

Carcassero

Caret

Cassalex / Cassalera

Catxando / Catxanda

Gaian / Gaiana

Mafó / Mafona

Mangela: renom d'una família de pagesos també present en la toponímia rural: *lo de Mangela*. En el repertori de Josep Galán (1994) es manté la hipòtesi que aquest malnom té l'origen en el prenom femení compost Maria Àngela > Mangeleta > *Mangela*.

Marcutx / Marcutxa

Mataco: malnom també present en la toponímia rural de Mequinensa: *lo de Mataco*.

Matatxín

Matona

Mitjana

Noema

Nyec / Nyega: és possible pensar en un origen onomatopèic per a aquest malnom.

Pacal / Pacala

Pando / Panda: si bé ignorem l'origen d'aquest malnom, cal assenyalar que en valencià apitxat, si més no, *pando* és sinònim de «presumit», i en valencià meridional de «garrut, camatort».

Pareterna

Pedranco: malnom d'una família forastera que quan s'instal·laren a Mequinensa ja eren coneguda amb aquest malnom.

Peragallos

Perrina i Perrineta

Pirulo: malnom originari de la població castellanòfona de Sàstago.

Polissero: ignorem el motiu d'aquest malnom individual, però és factible pensar que té relació amb pòlissa.

Potra

Puteta

*Rafeliste*²⁰

Raiet i *Raieta*: era el malnom d'una família de calafats i per això hi ha la possibilitat de pensar que el seu origen estiga relacionat, a través d'alguna anècdota, amb el mot «rai», propi del Pallars i la Ribagorça i popularitzat gràcies a un famosíssim poema de mossèn Cinto Verdager, que s'empra per designar el conjunt de troncs que des de les muntanyes del Pirineu baixaven els raiers a través de les Nogueres, el Segre i l'Ebre fins a Tortosa; però a Mequinensa aquests conjunts de troncs eren coneguts amb el mot *aumedia*.²¹ També es podria tractar d'un malnom originat a partir d'un llinatge d'origen gal desconegut en l'actualitat a Mequinensa.²²

*Ralet**Rejolins**Saldugues*

Serrado / *Serrada*: es diu que tenien un hort clos, tapiat i, per tant, parlant en castellà, tenien *un cerrado, el huerto cerrado*.

Talaiero

Tirolet: malnom també present en la toponímia rural: *los racons del Tirolet*.

Tit / *Tita**Xapapotes*

Xavalillo / *Xavalilla*: sembla evident que el motiu d'aquest malnom cal anar-lo a cercar en el castellà «chaval/xaval», fins i tot pel que fa al sufix *-illo* / *-illa*.

Xèli *Xèlo*: en el repertori fragatí de Josep Galán (1994) s'apunta la possibilitat que aquest malnom tinga l'origen en el prenom femení Cèlia o bé, més probablement en el nostre cas, en el masculí Àngel. De fet, aquest malnom corresponia a una família originària de la capital del Baix Cinca.

20. Aquest malnom el trobem en una folia mequinensana que fa: «lo Dimoni de Monegre, / Rafaeliste cap pelat, / va votar a Monpeon / pa que el fàjon diputat», recollida a *Lo Molinar*. 2. *Cançoner*, pàg. 147. Aquest malnom és presentat en la folia en la forma Rafaeliste, evidentment contaminada pel prenom Rafael; cal confirmar que la forma autènticament mequinensana és Rafeliste. Aquest malnom sembla tenir l'origen en el prenom Rafel. Per últim, cal informar que Monpeón és el cognom d'un diputat a Corts del primer terç del segle XX en representació del districte electoral de Casp, on s'inclou el municipi de Mequinensa, i Monegre és una extensa partida d'aquest mateix municipi.

21. El malnom Raiet el trobem en el tornaveu següent de la literatura popular de Mequinensa:
«—I per postres?

—Los de ca Raiet: una llufa i un pet».

22. Antoni Bach i Riu: «Immigrants francesos a Catalunya 1500-1639 (Segarra, Solsonès, Urgell, Urgellet)», *BISO*, L-LI (juny-desembre 1992), pàgs.14-33 [28].

Xolina i *Xolineta*: malnom també present en la toponímia rural: *lo barranc de Xolina*.

Xorrús / *Xorrussa* i *Xorrusset*

Xupeno

Xuquèl / *Xuquèla*

Xutxet

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, ANTONI M.; MOLL, FRANCESC DE B.: *Diccionari Català/Valencià/ Balear*, 10 volums, Palma de Mallorca, 1926-1962.

BIOSCA POSTIUS, MERCÈ: «Noms de casa, renoms i zoònims en l'obra de Jesús Moncada», *BISO*, XLIII (gener 1991), pàgs. 269-277.

BIOSCA POSTIUS, MERCÈ: «L'onomàstica en *La galeria de les estàtues*», *BISO*, LXV (juny 1996), pàgs. 65-78.

CASANOVA, EMILI: «Els hipocorístics en -O [tipus Manuel > Nelo] en valencià: una interpretació», *BISO*, LXII (setembre 1995), pàgs. 28-36.

COROMINES, JOAN: *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, ed. Curial, 9 volums, Barcelona, 1980-1991.

FEBAS, M^a DEL PILAR: *Estampes mequinensanes*, edició d'autor, Tarragona, 1990.

GALÁN CASTANY, JOSEP: *Les motades de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Fraga, 1994.

Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa, 3 volums, Associació Cultural del Matarranya, Calaceit, 1995-1996.

MIRALLES I MONTSERRAT, JOAN: «Normes per a l'aplec i l'estudi dels malnoms», *BISO*, I (1980), pàgs. 29-37.

MORET, HÈCTOR: *Sobre la llengua de Mequinensa*, Institut d'Estudis Fragatins, Fraga, 1996.

MORET, HÈCTOR: «Onomàstica mequinensana en l'obra de Jesús Moncada», *Ilerda «Humanitats»*, LII, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998, pàgs. 187-216.

PORTET, RENADA-LAURA: «Sobrenomenació delocutiva. Alguns exemples (Catalunya del Nord). Intent tipològic», *BISO*, LIX (desembre 1994), pàgs. 63-67.

RIAU ARBIOL, JOAQUÍN: *Coses nostres*, Edició d'autor, Caspe, 1980.

VENY, JOAN: «Onomàstica i dialectologia», *BISO*, LXVII (desembre 1996),
pàgs. 11-28.